

Dekrety prezidenta republiky

Franz Chocholatý-Gröger

Vzhledem k neznalosti jejich obsahů a doby jejich vzniku se dekrety stávají velice lákavým a účinným prostředkem české volební kampaně v celém politickém spektru. Pro jedny jsou projevem spravedlivé odplaty, pro druhé porušením práva. Obě strany však vytahují na světlo z celkového počtu 144 dekretů jen sedm dekretů (dekrety č. 5, 12, 16, 27, 28, 33, 71, 108) týkajících se Němců a vyhláší je buď za součást práva českého státu, nebo za hanbu a skvrnu právního řádu. Pravdu mají všichni v jednom, jsou obrazem doby a s ní souvisejícího porušení práva.

K pochopení vzniku dekretů se musíme vrátit do historie. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 2 z roku 1940 se stal východiskem pro další právní dokumenty jak v záležitostech vnitrostátních, tak ve vztazích mezinárodních. Období dekretální musíme rozdělit na dva úseky - období londýnských dekretů (44) a období dekretů v osvobozeném Československu (100). První dekrety se vztahovaly k aktuální činnosti zahraničního odboje a k vedení války s Německem a jeho spojenci. Menší část exilových dekretů vytvářela podmínky pro poválečný vývoj. Pro poválečný právní řád byl rozhodující dekret č. 11/1944 Úř. věst. z 3.8.1944 o obnovení právního pořádku. Další dva důležité dekrety jsou dekret č. 18/1944 Úř. věst. z 4.12.1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění a dekret č.6/1945 Úř. věst. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných soudech. Tento dekret také stanovuje počátek doby zvýšeného ohrožení republiky dnem 21. 5. 1938.

V období londýnské vlády ovšem již vznikaly návrhy na některé poválečné dekrety, především na dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národností německé a maďarské. První návrh ministra vnitra o tomto dekretu byl projednán 10. 8. 1943 a osnova ústavního dekretu byla projednávána v srpnu a září 1944. V zápisu z 28. 9. 1944 se doporučuje, aby osnova dekretu nebyla předkládána Státní radě, dokud nebude zjednáno jasno v mezinárodní otázce transferu. Dne 10. 11. 1944 vláda jednání o osnovách dekretu ukončila. K otázce tohoto dekretu se vrátila až v osvobozeném Československu. Na jednání dne 15. 6. 1945 stále však vyčkávala, jak dopadnou jednání na konferenci v Postupimi.

Dekrety v osvobozeném Československu (prvním dekretem byl ústavní dekret č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády z 2. 4. 1945, posledním dekret č. 143/1945 Sb.) především uskutečňovaly cíle Košického vládního programu z 5. 4. 1945 a dále komplexně upravovaly všechny oblasti poválečného života. Vedle hospodářských opatření s tím spojených to bylo vydání nových trestněprávních norem a odčinění křivd způsobených některými skupinami občanů. Značná část dekretů byla věnována oblasti školství a kultury a mnohé instituce vděčí za svůj vznik právě dekretům prezidenta republiky. Řada dekretů se týkala Němců, Maďarů a zrádců a uskutečnila znárodnění.

Ve vztahu k Němcům se vycházelo z kapitoly VIII. a kapitoly IX. Košického vládního programu. Cíle tohoto programového prohlášení uskutečňovala řada dekretů prezidenta republiky, vydaných od té doby. Jedním z nejvýznamnějších byl ústavní dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství. Dekret vycházel ze stanoviska, že toto občanství přetrvalo celou dobu války, tak jak existovalo před Mnichovem. Veškeré akty s jinými státy, tedy i s Německem, jsou tudíž neplatné. Teprve tímto dekretem byli občané německé a maďarské národnosti propuštěni ze státního svazku. Vztah k občanství vycházel z plnění občanských povinností a pozbýval se opcí pro cizí stát, vstupem do služeb cizího státu. Z těchto kritérií vycházely následující dekrety, týkající se majetkových vztahů, tedy dekrety č. 5, 12, 108/1945 Sb. Směrodatná byla pro ně úprava v ústavním dekretu o státním občanství č.33/1945 Sb.

Poněkud se zapomíná na to, že ze stejného principu vycházely také znárodňovací dekrety č. 100 a 103/1945 Sb.

Dekretální období českého zákonodárství bylo časově omezené na dobu války a poválečného

vzniku Prozatímního národního shromáždění. Všechny dekrety prezidenta republiky byly dodatečně schváleny (ratifikovány) Prozatímním národním shromážděním a staly se zákony resp. ústavními zákony (ústavní zákon č. 57/1946 Sb.).

V dalším vývoji byly dekrety postupně měněny či úplně a nebo částečně zanikla jejich platnost (účinnost) zákony, resp. ústavními zákony či Ústavou 1948. Naposledy byly změněny dekrety 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků zákonem č. 455/1991 a dekret č. 50/1945 Sb. o opatřeních v oblasti filmu zákonem č. 273/1993 Sb., avšak jejich platnost nebyla zrušena. Změny se nedotkly např. dekretu č. 5, ústavní dekret č. 33/1945 Sb. pozbyl podle ústavy roku 1948 povahy ústavního dekretu, ostatní dekrety mající vztah k problematice Němců prošly některými zákonnými změnami, zrušeny byly dekrety č. 27/1945 Sb. zákonem 18/1950 Sb. a č. 71/1945 Sb. zákonem č. 65/1964 Sb. Důsledky těchto všech dekretů však trvají, stejně jako trvají důsledky jiných zákonů z doby dřívější (jako je např. zákon č. 11/1918 jímž vzniklo Československo či zákon o první pozemkové reformě).

Pokud jde otázkou zrušení dekretů, pak důvodem jejich zrušení by mohl být pouze jeho obsahový rozpor s některou součástí ústavního pořádku ČR nebo s některou mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách podle čl. 10 ústavy. Podle ústavních předpisů základající právní řád ČR se i dekrety staly jeho součástí, ovšem v právním stavu ve kterém byly v době zániku federace. Jejich včleněním do právního řádu se nic nezměnilo, jsou platné, ale neúčinné. Ústavní soud by však mohl některé dekrety nebo jejich části, pokud jsou v rozporu s Listinou základních práv a svobod, zrušit, tedy zbavit platnosti. Prakticky by se nic nezměnilo, jako neúčinné by byly součástí právního řádu. Pozbytí účinnosti pro rozpor s Listinou nastalo dnem 31. 12. 1991, aniž to nějak ovlivnilo právní vztahy před tímto datem vzniklé. Při posuzování této otázky je zde řešení konfliktu mezi materiální spravedlností a právní jistotou. Právní jistota má v právním státě vždy přednost. Práva a povinnosti vzniklé před zrušením právního předpisu zůstávají nedotčena.

Do popředí se však dostává zájem právního státu, aby v platnosti nezustaly ani starší protiústavní zákony, které v době přijetí vadné nebyly a do rozporu s ústavním pořádkem se dostaly teprve později v důsledku nové právní úpravy nebo přijetím mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Nejsou žádné omezující lhůty pro podání návrhu k ústavnímu soudu na zrušení takových zákonů. Také dekrety prezidenta republiky z roku 1945 by mohl ústavní soud přezkoumat. Pokud se ale tyto dekrety, vzniklé před více než padesáti léty za historicky specifických podmínek, dostaly do rozporu s Listinou lidských práv a svobod, pozbyly dnem 31. 12. 1991 účinnosti a nelze již dle nich postupovat. Povinnosti a práva podle nich vzniklé by ani případným zrušovacím nálezem ústavního soudu v zásadě nebyly dotčeny.

Z toho vyplývá, že častý populistický vyklad politiků, že zrušením dekretů prezidenta republiky by vznikly majetkové požadavky vyhnáných českých a moravských Němců a byly by narušeny právní jistoty, je nesmyslné. Je jenom jakousi kamufláží maskující skutečný podtext těchto tvrzení — obavy o umístění v následujících volbách.

Problém dekretů prezidenta republiky je tedy dnes problémem především politickým. Pokud politici tento problém nevyřeší, budou si dekrety jako horký brambor přehazovat ještě v dalších volebních obdobích. Pro mnohé je to výhodné, místo programu řešícího skutečné problémy země máme zde zástupný problém, a to dekrety.

Většina politiků v Německu vidí tento problém především ve schopnosti Čechů vyrovnat se s minulostí podobně, jak se to podařilo v Německu s minulostí nacistickou, a vyvíjet vnitřní tlak na české politiky, aby se k této otázce vyjádřili otevřeně bez populistických nacionálních postojů. Velice jasně to vyjádřil Bernd Posselt: „Je velmi těžké být občanem země, kde se bezpráví vyhnání bagatelizuje, kde není politická vůle odsoudit zločiny poválečného dění ve své zemi.“

V Česku se dostává otázka dekretů prezidenta republiky a vyhnání do popředí mediálního a politického zájmu, zvláště když přední politik země navrhuje jiné země řešit národnostní spory českou cestou, to znamená vyhnáním. Vyhnání se pak stává pro mnohé právně nezávadné a

jakákoliv narážka či diskuse o této otázce je brána jako útok na národní čest či ohrožení samé podstaty českého státu.

Proti Německu s vyřešenou minulostí stojí tak Česko snažící se otázky své minulosti neřešit, nejen minulost protektorátní, ale především minulost let 1945-1989. Každá zmínka o „sudetských Němcích“ nebo „Benešových dekretech“ vyvolává nové a nové laviny reakcí. Nikdy však objektivní diskusi.

Jak dlouho zůstanou dekrety politickým horkým bramborem, záleží jen na politicích. Někdy však mám dojem, že si tento horký brambor pěstují, zvláště nemají-li odpověď na skutečné problémy občanů této krásné českomoravskoslezské země.

Tento článek byl uveřejněn na <http://www.cs-magazin.com> v březnu 2007
Na www.go-east-mission.de vychází se svolením